

Apológia-változatok

„Máma kulákot akasztunk!” Ezt jelentette lelkesen a távoli magas íróasztalnak telefonon a buzgó polgármester asszony, aki kizsákmányolt szövívőnként bizonyára megszenvedte a múltat, és hite szerint kiérdemelte a boldog jövődőt, melyhez akasztófák szegélyezte úton közeledhetünk.

Van egy olyan sarkalatos etikai maxima, amely összeköti a kulákakasztás korának embereit a későbbi korokéival a jelenig és – remélhetőleg – tovább. Amely összeköti a tetteseket az áldozatokkal, a vádlókat a vádlottakkal, az akasztókat és a táborukat az akasztottakkal és azok rokonaival, sorstársaival, valamint a kulákakasztások korának föltáráival és apologétaival.

Ez a sarkalatos etikai maxima az, hogy ártatlan embert nem ölünk, nem büntetünk. Ha nem vallanak ezt magukénak az akasztatók, akkor nem kellene bűnösnek tudniuk és/vagy tudatniuk azt, akit akasztanak. Ha vannak is köztük olyanok, akik tudják, hogy az akasztandó embertársuk nem bűnös, vagy nem biztosan az, és ha úgy is vélekednek, hogy a boldogabb jövő perspektívája, a nagy tömegek boldogsága többet nyom a latban, mint egy ember élete, akkor is bűnösnek kell állítaniuk a büntetett illetőt a társadalom számára, mert fent kell tartani a társadalomban is azt a maximát, hogy ártatlant nem ölünk, nem büntetünk.

A káderpereken kívül elítélt ártatlanok bűnösségének fikcióját a párt-

állami rendszer végéig fenntartották. Ennek a fikciónak a kikezdése általában a tiltott, egy-két esetben a – nehezen – túrt kategóriába esett.

A mű, amelyben a polgármester asszonyt a kulákakasztás lelkesíti, a pártállam fölbomlásának idejében játszódik, amikor a pártállam egykori ártatlan áldozatainak sorsát már a túrés keretein belül, szélesebb körben kutathatják félellenzéki vagy egészen ellenzéki értelmiségiek. (Závada Pál: *Pernye és fű*, Magvető, 2024, 566 o.)

Ebben a félfikciós műben film készülő kulákperekről.

Ekkor még vitázva-súrlódva együttműködnek, egy társasági, egy kommunikációs körben vannak azok, akik között megnyílik és átjárhatatlanná válik majd a szakadék a rendszerváltás utáni első években.

Ez volt az az időszak, amikor már volt anyag és még volt képesség a vitára, amelyek nem vezettek el a kapcsolatok szakadásához, hiszen hatalmon kívüliek között folytak. Nem volt még tét a hatalom, illetve a lehetőség az ország vezetésének érdemi befolyásolására.

Ehhez a vitához együtt vannak a szükséges felek: a zsidó származású kommunista apa filmrendező gyereke: Pfeifer Miklós; az urbánus ellenzéki, pre-SZDSZ-es, szintén zsidó származású házaspár: Fényes Andor és Dráva Edit; az alapító MDF-es népnemzeti történész: Bimbó Kálmán; az egykori orosházi főszoigabíró, Kuthy Frigyes gyerekei: Flóra

és Vilmos; végül pedig a kulákként üldözött tót gazdák családjából jött névtelen. Ők családilag, az idősebbek még gyerekként személyesen is érintettek a múltbeli történesekben. Egyik sem külső szemlélő. A feltárásnak és a feltárt anyag értelmezésének személyes tétje van számukra.

A szerző lehetetlenné teszi, hogy a központi szereplőket ne azonosítsuk valóságos személyekkel, ugyanakkor lehetetlenné teszi azt is, hogy azonosítsuk őket.

Závada Pál ezt írja könyve utolsó oldalán: „A regény figurái fiktívek, története kitalált, a benne szereplő filmforgatás interjúi azonban valóságosak – azokat *Statárium* című, 1989-ben bemutatott dokumentumfilmünkhöz készítettük Sipos András rendezővel.”

A regényben Pfeifer Miklós és a névtelen dolgozik együtt a filmen, tehát Pfeifer Sipos András, a névtelen pedig Závada Pál, akinek éppen az volt a foglalkozása és a munkahelye a nyolcvanas évek végén, mint a névtelennek. A regényben ők készítik azt az anyagot, amit a valóságban is készítettek.

A fenti deklarációval a szerző szabad kezét ad magának arra, hogy minden alakkal, köztük önmagával megtetessen, elmondasson bármit, amit az a valóságos személy, akire az alakja ráillik, és akivel a tájékozott olvasó azonosíthatja, sohasem mondott vagy tett.

Ezt a kettősséget Závada odáig viszi, hogy egymás mellett szerepeltet egy átnevezett alakot a saját és a költött nevének. A fényképész utókorában szereplő Dohányos például minden életrajzi egyezés szerint Erdei Ferenczel azonos. Itt pedig a 115. oldalon egy felsorolásba Erdeiként

és Dohányosként is bekerül. Závada előző kötetében, az *Apfelbaum*ban maga is beazonosítja a költött néven szereplő alakot: Lóczi Ferencet Lakatos Imrével.

Závada a fölösleges korlátozások alól föloldó, termékeny zavarkeltés mestere.

Fényes Andor az egyetemi kurzusához szed össze a népi írók, elsőként Németh László „vérségi, faji észjárásáról” tanúskodó szövegeket, amelyeket bemutat a film körül buzgólkodó társaságnak. Kuthy Flóra és Bimbó Kálmán (az ő exférje) kétféleképpen reagál az 1939-ben, a korai zsidótörvények bevezetésének idején, a világháború küszöbén keletkezett *Kisebbségben* című röpiratból vett idézetekre, amelyek arról szólnak, hogy az idegen fajból származó hígmagyarok miként lepték el hernyóként a fajmagyarság lombját, miként foglalták el az ország szívét, a fővárost, ahol a bennszülött többséget németek és zsidók képezték, ezért a hígmagyarság itt aratott először diadalt, és ebben a szellemi közegben a jött-magyar lubickol, az igazi magyar pedig fuldoklik.

Flóra, aki nyilván nem ismeri a *Kisebbség*ben, és nem érzi magát vitaképesnek Fényessel, azzal lép elő, hogy miért nem Németh regényeiről beszélgetnek. Németh nyilván szenvedélyes volt, túlon túl kitarulkozott, kimondta, amit mások csak gondolnak – „foglalkozzunk inkább a szépírói hatásával, ami örök érvényű, ne pedig az idejétmúlt publicisztikájával”.

Ez az apológiának a tartalmi, elvi, értékalapú viszonyulást megkerülő vagy azt elutasító formája, amely a tartalom megvitatása helyett a tartalomnak, a gondolatnak az elfelej-

tését célozza. Mintha egy írásnak nem lenne önálló élete az életmű többi elemétől függetlenül, mintha annak nem lenne önmagában hatása, azt a hatást nem erősítené az egész életmű és azáltal a szerző súlya, mintha egy használati ideje lejárhatna, mintha nem állna rendelkezésre bármikor, amikor valakinek oka támad rá.

Bimbó Kálmán, aki egy súlycsoportban van Fényessel, és ismeri a szóban forgó művet, a szövegkörnyezetből való kiragadás és félreértelmezés vádjával él. Fényes, úgy mond, csak azt ragadja ki, amivel riogatni lehet, elrejtí az, ami az írásban lényeges és igaz, tehát leleplező buzgalmában éppen elrejt és leplez. Mert például Németh szerint csak a fa lombját lepték el a hígmagyar hernyók, a törzs egészséges, és Németh méltányolja, hogy a zsidó, alig melegedett meg a magyarság körében, máris kultúrát csinál, és nagyon is értékeli a zsidó szerepét a kultúrában ott, ahol tőke, vállalkozó kedv, importhajlam kell: a kiadás, az irodalomszervezés, az új irányok behozatala terén. Ezért köszönet és elismerés illeti, és legalább ezek az asszimilánsok fölhúzták a magyar tudomány épületét, ha már a magyar parasztfúknak nem emelt Széchenyi akadémiát. És hogy ekkor ez lenne rasszizmus és antiszemitizmus? Ráadásul még jó adag önkritika, magyarkritika is van benne.

Az apológiának ez a technikája az ellensúlyozó elemekkel takarja el a kérdést, hogy mi is a rasszizmus. Ezzel az eltakarással cáfolja a rasszizmust, miután a vérségi, faji észjárást nem tudja a szövegből kicáfolni, és nehéz lenne a rasszizmus fogalmát ettől elválasztani. A rasszizmus vád-

jának visszaverésére az idegen fajúakra vonatkozó pozitív állításokat és a saját fajjal kapcsolatos negatív állításokat szokták használni, holott a rasszizmus – ami nem más, mint a vérségi alapon képzett csoportok közös tulajdonságainak a tételezése – független attól, hogy mely fajnak tételezett csoportra irányul, és attól is, hogy pozitív vagy negatív minősítéseket fogalmaznak meg ebben a szellemben.

A rasszizmus apológiájának ez a fölöttébb elterjedt fajtája azért olyan hatékony, mert a rasszizmus vádját képviselők ritkán következetesek abban, hogy az önkritikai rasszizmust és az ő identitásuknak megfelelő csoportot érintő vagy abban megfogalmazódó pozitív rasszista állításokat is elítélik.

Az is igaz, hogy a rasszizmus kimutatásának ambíciója könnyen elsodor az egyes művek, például a *Kisebbségben* egészének, teljes tartalmának árnyalt befogadásától és bemutatásától.

Fényes egy másik alkalommal bemutatja Féja Géza 1942-es tárcáját, amely egy Duna-parti étteremről szól. Ebben arról ír Féja, hogy milyen jó dolog lehet nálunk „üldözöttnek” lenni. Miközben „fajsorsosaik rémtörténetekkel kürtölik tele a világot”, itthon ők pöffeszkednek hódítókként az étteremben, és miközben az odatévedő bennszülötteket a pincér kitessékeli, ők a legdrágább ételeket és italokat fogyasztják, a dizóz pedig „szolgai alázattal” elégíti ki a „torz és perverz” ízlésüket.

Senki nem állítja a szereplők közül, hogy helyes volt ilyen tárcát írni 1942-ben. De Kuthy Vilmos, az orosházi szolgabíró fia azért megkérdi, hogy vajon megérthető-e

a világ „kizárólag a saját szemüvegünkön keresztül”. Nem kellene-e tekintetbe venni, hogy 1942-ben még nem lehetett tudni, mibe torkollik ez a történet. És hát Féjának mindig szemet szúrt „az alullevők semmibevevése, a fennhéjázó magatartás a mindenkori gyarmatosítottakkal szemben”. És hát „joga van-e az embernek ahhoz, hogy a maga magyarságát tudatosan átélje... akár abban a formulában, hogy ne kelljen gyarmatosított bennszülöttnek éreznie magát a saját hazájában.”

Kuthy kiemeli a tárcsa tartalmát annak egy adott származási csoportra való vonatkozásából, megállapítja, hogy ilyesféle magatartásra joggal lehet érzékenynek lenni, aztán a magyarság megélésének jogára való hivatkozással visszaigazolja a bírált magatartás vérségi meghatározottságát. Hiszen másképp hogy jönne ide a magyarság öntudatos átélése, ha a pöffeszkedést és az alul lévő semmibevevéletét nem kötné maga is a magyarságon kívül álló fajhoz.

Ez az apológiának többlépcsős, átterelő formája, amely a lépcsők között elnyírja a logikai szálát, így jut el egy senkitől sem vitatott jogra, az identitás megélésének a jogára hivatkozva az eredetileg elítélt szöveg érzelmi alapú igazolásáig.

Erdélyi József költő kapcsolja össze a népi írók rasszista irományairól szóló vitát a népbírói ügyekkel.

Erdélyi József ellen, miután bujdosásából hazatért és jelentkezett a politikai rendőrségen, Gyarmathy István népügyész emelt vádat. Az ő szerepében itt Sárkány György lép fel, aki a mű több fontos szálát tartja a kezében.

Erdélyi ügyét Kuthy Vilmos terjeszti a társaság elé. Itt megint csak nem az a megosztó kérdés, hogy helyes volt-e a zsidóüldözés legsötétebb éveiben drasztikusan antiszemita verseket írni. Hanem az, hogy jogos-e a három év börtönbüntetés, ami Bimbó Károlyt elképeszti. Hogy elmulasztották-e az enyhítő körülmények figyelembevételét, ahogy azt Kuthy gondolja, vagy pedig azok éppen nem enyhítő, hanem súlyosbító körülmények. Úgy, ahogy a népügyész állította, akinek véleményével Fényes Andor is azonosul.

Enyhítő körülmény-e a szegénység, a nyomor, a sokféle sérelem, ami a költőt érte, a családtól kapott antiszemita örökség, a szegényekkel való együttérzés stb. Sárkány szerint a vádlott ne hivatkozzon arra, hogy a kisemmizettek szószólója volt, mert ez éppen ellene szól, éppen a baloldali múltját árulta el, amikor a legalpáríbb uszítók közé állt. Fényes Andor nemcsak ezzel ért egyet, de még Sárkánynak azt az elképesztő gondolatmenetét is egyetértőleg idézi, hogy „Erdélyi nélkül nem kerülhetett volna sor a Don melletti kegyetlenkedésekre és

a Duna-parti mézszárlásokra sem.” Bimbó teljes joggal hördül fel: „Andor, te normális vagy?!”

Itt megint azt látjuk, hogy a rasszizmus, de legalábbis az antiszemitizmus elítélésének a maximalizálására való törekvés a bűnök abszurd kitágításához vezet, és a rasszizmus apologétáit, bagatellizálóit igazolja. Bennük erősíti azt a meggyőződést, hogy a rasszizmusra kiélezett értelmiségiek nem következetesek, hanem rögeszmések, és a koncepciók perек vérbíróinak, vérügyészeinek logikáját követik. Továbbá nem vesznek tudomást az antiszemitizmussal egyébként vádolható írók alapvető szerepéről a magyar vidék nagy nyomorának feltárásában és a kisemmizettek ügyének képviselésében.

Fényes a szélsőséges értelmezés elfogadásával elveszti az esélyt arra, hogy Erdélyi bűnösségének mértékét illetően ellensúlyozza a népi vonal enyhítő tendenciáját. Erdélyi végül kegyelemben részesül.

A Kuthy testvérek számára a Sárkány-féle érvelési technikához való viszonyulásnak súlyos személyes jelentősége van, mivel az ő apjuk, az orosházi főszolgabíró népbíró-sági tárgyalásán is Sárkány képviselte a vádat. A Kuthy testvérek apja, Kuthy Frigyes főszolgabíró volt Orosházán a gettósítás és a deportálás idején is. Vagyontalan családból küzdötte fel magát a jogi diplomáig és a főszolgabíró-ságig. Gyerekei tudomása szerint mindig jóindulattal viseltetett a szegények iránt, sohasem urizált, jó kapcsolatban állt a helyi zsidókkal. Nem ivott, nem kártyázott, elutasította azt az ásatag rendszert, amiben akkor éltek. Kirúgta a volksbundistát, amikor nagygyűlés megtartására

kért engedélyt, s amikor az Goebelsre hivatkozott, közölte, hogy tudomása szerint Goebbelsnek nincs Békésben kompetenciája. Ezt a civil kurázi példázatos történeteként őrzi a Kuthy testvérek emlékezeté, miközben Fényes megjegyzi, hogy azt a nagygyűlést nagyon is megtartották. Szó nem volt arról, hogy szétlövessék, ahogy azt a gyerekei tudomása szerint az apjuk kilátásba helyezte. A főszolgabíró – mondják a gyerekei – nem volt hajlandó aláírni a zsidók deportálására vonatkozó parancsot, közli az őt kapacitáló csendőrtisztel, hogy esze ágában sincs a halálba küldeni a zsidókat, akik személyes jó ismerősei. Erre az apját át akarják helyezni Ruszinszkóba, ahol az első odaérkező orosz katona biztosan kivégezné őt, de az apa Budapesten elintézi, hogy mégis Orosházán maradjon. Amikor jelentenie kellett, hogy kik azok a kommunisták és affélék, akiket internálni kell, akkor titokban behívatta az egyiket, és figyelmeztette, hogy azonnal tűnjenek el. Kuthy Frigyes fel is jelentették mint zsidóbarátot. A sárga csillagosokkal való szolidaritás jelzéseként aranyvessző ágacskát dugott a szivarzsebébe. Egy fiatalasszonyt ki is menekített gyerekestül a gettóból.

A háború után a szolgálati helyére visszaérkező Kuthyt letartóztatták, összeverték. Azzal vádolták, hogy ő rendelkezett a gettósítást, ő jelölte ki a gettó helyét. Volt, aki a gettó parancsnokaként is őt nevezte meg. Többek szerint jelen volt akkor is, amikor kegyetlen kínzásokkal kurtáltak elrejtett értékek után. Arról is beszámoltak a tanúk, hogy miatta lett öngyilkos két asszony. Az egyik bejelentő az egyikük volt, aki túlélte

az öngyilkosságot, miután a főszolgabíró kórházba szállíttatta.

Fényes pedig felmutat egy kiadványt, amely az orosházi gettóban történt szörnyűségeket részletezte.

A főszolgabíró és a gettóparancsnok elleni pernek is Sárkány volt a népügyésze. Kuthy Frigyest két és fél évi börtönbüntetésre ítélték, de később felmentették.

Kuthy Vilmos azzal érvel, hogy amit fasisztabarát magatartásnak tekintett a népbíróság, az '45 előtt kötelességteljesítés volt, az elkövetés idején nem számított bűncselekménynek, és egy illegitim szovjet bábkormány hozta meg azt a rendeletet, amelynek alapján bűncselekménynek lehetett tekinteni mindazt, amivel az apját vádolták. Ráadásul a bizonyítási eljárást aligha elfogulatlan deportáltak és munkaszolgálatosok végezték jelentős részben. Erőszakot is alkalmaztak, és többnyire koholt vádak alapján hoztak ítéleteket az ilyesféle perekben.

Kuthy Vilmos részben a korabeli perekkel kapcsolatos jogállami agályokkal, részben a részletkérdések vitatásával fedti el azt a kérdést, hogy miként minősül a gettósításban és a deportálásban való hivatalnoki részvétel, és hogy indokolt-e ezért a résztvevőket felelősségre vonni tömeges halála és kényszerűvése után. Annak alapján, hogy a jogállami igazságszolgáltatás normáit általában és súlyosan megszegték, Kuthy Vilmos azt állítja, hogy „többnyire” koholt vádak alapján hozták meg az ítéleteket. Amiből az következik, hogy „többnyire” ártatlanok voltak a vészkorszak legnagyobb és leggyorsabb gettósítási és deportálási akcióját lebonyolító apparátus tagjai.

Ez az állítás persze elképeszti nem

csak Fényest, de Pfeifert is, akiről kiderül, hogy gyerekként maga is ott volt a gettóban.

A Fényes házaspár, akárcsak Erdélyi ügyében, most is egyetért Sárkány népügyész véleményével, miszerint valamennyi önálló intézkedésre jogosult hatósági személy háborús bűnösnek ítélandó el, aki a deportálásban bármi módon részt vett. Vagyis mindenki, aki akkor hivatalban volt. Ezt helyeslik Fényesék, és ezzel túltesznek az akkori népbíróságon, melynek elnöke elutasította Sárkány felvetését, és azt válaszolta, hogy mindenki csak a saját cselekményeiért felelős, és a mentő körülményeket is fel kell tární.

Azzal, hogy Fényesék elfogadták Sárkány álláspontját, amelyet Kuthyék joggal minősítettek elképesztőnek, megint elmerült a két álláspont között az a kérdés, hogy miként értékelhető etikai és emberi szempontból, a büntetőjogtól függetlenül az, hogy valaki a vészkorszak alatt a népirtást szervező államapparátus hivatalnok maradjon.

Kuthy Vilmos viszont nem csupán elképesztőnek tartja Sárkány valóban elképesztő álláspontját, de a parttalan bosszú megnyilvánulásának is, amellyel egy közkeletű antiszemita toposzhoz kapcsolódik.

A főszolgabírót fellebbezés után fölmentették, a gettóparancsnokot pedig életfogytiglanra ítélték. A büntető gyakorlatban tehát végül a legnagyobb mértékben különbséget tettek a gettó működéséért közvetlenül felelős gettóparancsnok és a város vezetője között, akinek a konkrét tevékenységéről ellentmondó tanúvallomások szóltak. (A valóságban is életfogytiglant kapott az orosházi gettó parancsnoka, csak később,

mint a fikcióban, mert őt csak 1949 elején fogták el.)

Ezek az apológiaváltozatok egy olyan kutatás mellékszálaként szövődtek bele ebbe a félfikciós műbe, amelynek tárgya a kulákok elleni gyújtogatási perek voltak. Ezerkilencszázötven nyarán Molnár Sándor „kulák” a határban tüzet rakott ebédfőzéshez. Kipattant egy szikra, leégett a füves legelőrészt. A szövetkezet gabonájáig a tűz nem ért el, mert a traktorosok idejében körülszántották a kigyulladt legelőt. Molnárt, aki próbálta oltani a tüzet, azzal vádolták, hogy föl akarta gyújtani a téesz gabonáját. Statáriális eljárással halálra ítélték, és Békéscsabán felakasztották. Sógora, Gyányi Károly ugyanezen a napon önmagát akasztotta fel. Őt azzal vádolták, hogy nem sietett a tűzoltáshoz, mert ő is szerette volna, ha a téesz gabonája megsemmisül. Anynyit zaklatták, kínozták, hogy nem bírta tovább.

A per bírása Sárkány György, a korábbi népügyész. Sági Béla ügyészként kért halálbüntetést a vádlottra. Sági tüdővészben elhalt szülők ágárlaszakadt árvája volt. A háborúban keretlegény. Az ő keretébe került Fényes Ernő, Andor apja. Fényes Ernő szerint Sági jó keretlegény volt. Ernő még 1940-ben megértette vele, milyen fontos a saját érdekében, hogy jól bánjon a muszosokkal. Így is tett. Együtt jutottak el Fényes Ernővel a Don-kanyarig.

A háború után Sági hálálkodott Fényes Ernőnek, hogy idejében figyelmeztette. És elmondta, hogy a háború után mégis mennyit rettgett, hogy mivel fogják őt megvádolni. Látta, hogy a keretéből ki kerültek előrejutottak, ott voltak a

bíróságokon, az ügyészségeken. Ő egyre csak szorongott, hogy majd lecsapnak rá. Nagyon igyekezett úgy viselkedni, ahogy elvárták. Ahogy a zsidó kádereknek tetszik.

A Molnár-ügyről ezt mondja Fényes Ernőnek: „dehát nem ti akartatok mindenáron kulákküldözést? Na? És akkor teszerinted én mit tehettem volna? Hát voltam én olyan helyzetben – azok után –, hogy ne kötelet kérjek egy gyújtogatással megvádolt kulákra?... csakis a ti kedvetekért. Mert egy életre be lettem szarotva.” Így száll vissza a kulák halála a muszosok fejére.

A Molnár-ügyet először Meskó Árpád ügyészre osztották, aki azt nem vállalta, és kijelentette, hogy a vádat bizonyítékok nem alapozzák meg. Ezt jelentette Ságinak. A nyolcvanas évek végén, amikor a hajdani perről nyilatkozott, már évtizedek óta leszázalékolva élt szerény körülmények között. A jogi pályáról régen elkerült.

Kusnyarik Mátyás, a Molnár Sándor szörnyűséges bűneiről szóló vérgőzös cikkeket közlő lap akkori szerkesztője, aki ezeket a cikkeket megíratta és leadta, így nyilatkozik: „De hát mikor osztályharcban döntöd a tőkét, hullik a forgács. Ahogy a költő mondta, ne siránkozz. Amivel nem mondom, hogy mindegyiknek így kellett hullani, hogy ne lettek volna túlkapások. Mára már persze, hogy másképpen kéne az illet megoldani. De máma máma van – akkor meg akkor volt. Ezt ne felejtjük el. Mindig is ezt mondtam. Mert én a konkrét helyzet konkrét elemzését vallom.”

Ez a történetietlenség vádjával operáló apológia: az egykor szolgált értékekre hivatkozó értéknihilizmus, amely minden korban mindent

megenged, aminek a megengedhetlenségét – általában – a megengedő sem tagadja.

Ezerkilencszáznegyvenkilencben Füzesgyarmaton két kisgyerek gyufával játszott, fölgyújtottak egy kazlat. A vád szerint Dancsó János „kulák” leitatta a munkását, Toronyit, és mindenféle csábító ígérettel rávette, hogy a fiaival gyújtassa fel a kazlat, hogy a szövetkezet takarmányát elpusztítsa. A vád apró gyerekekből kiszedett vallomásokra épült. Dancsó azért akart volna bosszút állni a szövetkezeten, mert elvették a lovait. Dancsót életfogytiglanra ítélték, Toronyi és felesége 10-10 évet kapott, Toronyiné az ütlegetés következtében elvetélt. A kijelölt statáriális bíróság tagjai között ott volt Szakács Ödön, aki addig emelkedett a ranglétrán, mígnem a Legfelső Bíróság elnöke lett. Utódja pedig Szilbereký Jenő póttagként volt benne a Dancsót elítélő bírói tanácsban.

Dancsó annak köszönhette az életét, hogy a tanács egyik tagja, Hárs László nem látta bizonyítottnak a vádat. Ő volt az egyetlen, aki nem szavazta meg a halálos ítéletet, és erre a hosszú órákig tartó vita során sem tudták rábeszélni. A statáriális bíróságnak így át kellett alakulnia rendes bírósággá, amely már nem hozhatott halálos ítéletet, viszont az ítéletről szótöbbséggel döntött. Hárs kivételével mindenki megszavazta Dancsónak az életfogytiglant. Hárs Lászlót kirúgták, lesöpörték a pályáról. Az ötvenes évek végén hívta vissza bírónak a Dancsó felakasztására kész bírói tanács elnöke, de nem állt kötélnek.

Maróti László, a bírói tanács másik tagja, aki szintén megszavazta Dancsó halálos ítéletét, és a többi, gyilkosan engedelmes bírótársá-

hoz hasonlóan szép karriert csinált, a nyolcvanas évek végén így kommentálta a történeteket: „Most mondjam azt, hogy ártatlannak tartottam? Ezt nem mondhatom, mert akkor minek alapján ítéltük életfogytiglanra? Ezt a kérdést nem lehet most így visszamenőleg feltenni. Akkor ugye a Visinszkij-féle koncepció volt érvényben. Politikai ügyekben elegendő bizonyíték a beismerő vallomás. Azt pedig, hogy a gyújtogatás szándékos volt-e vagy nem... a bíróság döntötte el. És a bíróság szerint szándékos volt. Bár a tanúvallomások a vádat nem támasztották alá. Azt tudom mondani, hogy végül is megmentettünk egy embert az akasztófától, abban a helyzetben, és ezt talán nem kell szégyellni.”

Ez a történelmi helyi értékre alapozott apológia másik változata. Így lesz megmentő a halálos ítéletre kész bíróból, aki karriert csinálhatott a kirúgott kollégája helyett, akinek érdemét egy ember megmentésében átvette a tanács egésze számára.

Pfeifer, a filmrendező számára a kutatás, a filmkészítés legfőbb tétje a Sárkány György árnyalakjával való szembenézés. Bereményi Géza Tangója: „Légy ma gyerek, és bújj függöny mögött / Lessünk meg azt, hogy Díszbe öltözött / anyánk Tóth úrral diskurál / Míg apánk a jövőnk-ről politizál [...] Mások játszanak, s mi lessük függöny mögül”.

A játékosok, akik játszottak és politizáltak, s akiket a kamasz Pfeifer kvázi a függöny mögül lesett, az az igazságszolgáltatásban érdekelt trió, melyben Sárkány volt a hangadó és Pfeifer apja a hallgató. Sárkány volt a bölcsesség, a mérséklet, a kompetencia. Amikor az igazságszolgál-

tatás – igazságuk rendíthetetlen érzetében aggódó – rákosista káderei azon boronganak 1956 nyarán, Rákosi távozása után, hogy miért kellett így beismerni a nép és a Szabad Európa előtt, hogy megsértették a szocialista törvényesség normáit, Sárkány, a megbízható Gyurka bácsi, az áldott jó férj és barát, megnyugtat és eligazít: „...nem eszik olyan forrón a kását. Mennyire odavolt mindenki a XX. Kongresszustól, és micsoda fölhajtás volt a Nagy Imrének az új szakasz körül. Holott ő megmondta, hogy várni kell, míg a heveskedés magától is csillapodik, mert egy csomó minden ügyis végrehajthatatlan lesz. Úgyhogy szó sincs róla, hogy hátraarcot kellene csinálni. Na és igaza lett? – igaza lett.”

Pfeifer emlékei szerint Sárkány egy különlegesen erős befolyású fér-

fi volt. „Leghamarabb ő volt képes eldönteni, mi legyen a teendő... ő tudta világos érveivel a leginkább meggyőzni a többieket... őrá néztek föl, mint tekintélyre, esetleg mint csábítóra...”

Pfeifer gyerekkorában különleges ajándékokat kapott Gyurka bácsitól, aki kivételes figyelmében részesítette őt. Talán viszonya is lehetett az anyjával. Talán az apja is lehet...

Aztán Gyurka bácsi a forradalom alatt nyomtalanul eltűnik. Öngyilkos lesz, vagy megölik, vagy elillan az országból.

A kegyetlen gyilkosságok, embertelen kínzások emberei hordozzák a stabilitást, szerelik le a lázongókat, az aggódókat, az izgágákat. Sugározzák a nyugalmat, a biztonságot.

1956 után eljött az ő országuk. Gyurka bácsi – Kádár János országa.

Szerzőink könyvei

